

ילמד ענוים דרכו - שנה א

קיום הגוף במן ועבודת כיפור

הרב רן כלילי

ויקרא כג, כו-לב

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. אַךְ בְּעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מְקֻרָא קִדָּשׁ יְהִיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַה'. וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' - לְהִיכֶם. כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָהּ מֵעַמִּיהָ. וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרֵב עִמָּה. כָּל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם. שֶׁבֶת שֶׁבֶתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב מְעָרֵב עַד עָרֵב תִּשְׁבְּתוּ שֶׁבֶתְכֶם.

ברכות ח

תנא ליה חייא בר רב מדפתי: כתיב: "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב" וכי בתשעה מתעניין? והלא בעשרה מתעניין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי.

רמב"ם באיגרת תחיית המתים - נגד המשכיות קיום הגוף לנצח

דע שהמופת בעניינים הנמנעים בטבע לא יתאחר כלל, ולא יארך ולא ישאר על עניינו, שאילו התמיד כן היה מדריך לספק במופת. שאילו נשאר המטה נחש - היו מספקים היותו נחש מתחילתו. ומפני זה היתה שלמות המופת בשובו מטה ויהי למטה בכפו; וכן אילו שקעה הארץ בעדת קרח והיתה נשאת שקועה לעולם - היה המופת חסר, ואולם שלמותו היתה בשוב הארץ לעניינה: "ותכס עליהם הארץ"; וכן: "וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו", ומפני זה העיקר אשר העירותיך עליו, אברח מאמונת התמדת ענין יוצא חוץ לטבע, כמו שבארנו בזה המאמר.

הרמב"ן בשער הגמול

עולם הבא אינו עולם הנשמות אלא עולם נברא קיים שימצאו בו אנשי התחיה בגוף ובנפש. ועל זה העולם אמרו בברכות (יז.): "מרגלא בפומיה דרב: העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה." וכן יאמרו תמיד בתלמוד (עי' ב"ב י.): "הקדוש ברוך הוא משביען מזיו שכינתו לעוה"ב שנאמר: אשבעה בהקיץ תמונתך". רצו לומר שקיום האנשים הזוכים ההם בזיו הכבוד - כקיום הנפש בגוף בעוה"ז באכילה ושתייה, כעניין שכתוב: "באור פני מלך - חיים".

דף מקורות

וּדְרָשׁוּ בּוֹאֵלָה שְׁמוֹת רַבֵּה: "וַיַּחֲזוּ אֶת הַלֵּהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" - אֲכִילָה וְרֵאִיָּה, דְּכֹתִיב: "בָּאוּר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים".¹
 וְכֵן אָמְרוּ בְּמִשְׁה רַבִּינוּ (שְׁמו"ר מַז, ט): "מֵאִין הִיָּה אוֹכֵל? מִזֵּי הַשְּׂכִינָה הִיָּה נִזּוֹן. וְאֵל תַּתְּמָה, הַחַיִּים שֶׁהֵן נוֹשְׂאוֹת
 אֶת הַכִּיסָא וְהֵן נִיזְזוֹנוֹת מִזֵּי הַשְּׂכִינָה, שְׁנֹאמְר: וְאַתָּה מַחִיָּה אֶת כּוֹלָם - וְאַתָּה מַחִיָּה לְכוֹלָם".
 כִּי קִיּוֹם הַנֶּפֶשׁ בַּהֲתִיחָדָה בְּדַעַת עֲלִיּוֹן כְּקִיּוֹם הַמְּלָאכִים בּוּ. וְהַתְּעֵלוֹת הַנֶּפֶשׁ עַל הַגּוֹף מִבְּטֵלֵת הַכּוּחוֹת הַגּוֹפִיּוֹת,
 כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְמַעֲלָה פַּעַם אַחֲרַת, עַד שִׁיתְקִיִּים הַגּוֹף בְּקִיּוֹם הַנֶּפֶשׁ בְּלֹא אֲכִילָה וְשִׁתִּיָּה, וְכִקִּיּוֹם מִשְׁה בַּהֵר אַרְבַּעִים
 יוֹם.

תהלים פרק עח

וַיִּצְוּ שְׁתִּקִּים מִמַּעַל וַיְדַלְתִּי שָׁמַיִם פֶּתַח. וַיִּמְטֵר עָלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיִּדְגּוּ שָׁמַיִם בְּתוֹן לְמוֹ. לֶחֶם אֲבִירִים אֲכָל אִישׁ צִידָה
 שֶׁלַּח לָהֶם לְשֹׁבַע.

חגיגה יב

רִישׁ לְקִישׁ אָמַר: שְׁבַעָה (רְקִיעִים יֵשׁ), וְאֵלוֹ הֵן: וִילּוֹן, רְקִיעַ, שְׁחִקִים... שְׁחִקִים - שְׁבוּ רַחִיִּים עוֹמְדוֹת וְטוּחוֹנוֹת מִן
 לְצַדִּיקִים, שְׁנֹאמְר: "וַיִּצְוּ שְׁחִקִים מִמַּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פֶּתַח וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם".

יומא עה

תַּנּוּ רַבְּנָן: "לֶחֶם אֲבִירִים אֲכָל אִישׁ" - לֶחֶם שְׁמֵלָכִי הַשֶּׁרֶת אוֹכְלִין אוֹתוֹ, דְּבַרִּי רַבִּי עֲקִיבָא.
 וְכִשְׁנֹאמְרוּ דְּבָרִים לְפָנֵי רַבִּי יִשְׁמַעֲלֵל אָמַר לֵהֶם: צֹאוּ וְאָמְרוּ לוֹ לְעֲקִיבָא: עֲקִיבָא טַעִית! וְכִי מְלָאכִי הַשֶּׁרֶת אוֹכְלִין
 לֶחֶם? וְהֵלֵא כְּבַר נֹאמְר: "לֶחֶם לֹא אֲכַלְתִּי וְמוֹם לֹא שִׁתִּיתִי"? אֵלֵא מָה אֲנִי מְקִיִּים אֲבִירִים - לֶחֶם שְׁנַבְּלַע בְּמֵאֲתִיִּים
 וְאַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֵה אֲבִירִים. אֵלֵא מָה אֲנִי מְקִיִּים "וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ" - (ב)דְּבָרִים שְׁתַּגְּרִי אוֹמוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין
 אוֹתָן לֵהֶם.

רַבִּי אֲלַעֲזָר בֶּן פְּרֻטָא אָמַר: אִף דְּבָרִים שְׁתַּגְּרִי אוֹמוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין לֵהֶן - מִן מְפִיגָן, אֵלֵא מָה אֲנִי מְקִיִּים "וַיִּתֵּד
 תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ"? לֵאחַר שְׁסַרְחוּ (רִשׁ"י: שְׁאֲמְרוּ עֲלֵיו שֶׁהוּא לֶחֶם קְלוֹקֵל). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲנִי אֲמַרְתִּי
 יִהְיֶה כְּמֵלָאכִי הַשֶּׁרֶת - עַכְשָׁיו אֲנִי מְטַרִיחַ אוֹתָם שְׁלֹשׁ פְּרַסְאוֹת... "וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כָּל" - אָמְרוּ: עַתִּיד מִן זֶה
 שְׁתִּיפַח בְּמַעִיָּהֶם, כְּלוּם יֵשׁ יִלּוּד אִשָּׁה שְׁמַכְנִים וְאִינוּ מוֹצִיא? וְכִשְׁנֹאמְרוּ דְּבָרִים לְפָנֵי רַבִּי יִשְׁמַעֲלֵל אָמַר לֵהֶם: אֵל
 תְּקִרִי אֲבִירִים אֵלֵא אֲבִירִים - דְּבַר שְׁנַבְּלַע בְּמֵאֲתִיִּים וְאַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֵה אֲבִירִים. אֵלֵא מָה אֲנִי מְקִיִּים "וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ
 עַל אֲזַנְךָ" - בְּדְבָרִים שְׁבֹאִין לֵהֶם מִמְּדִינַת הַיָּם.

¹ סֵפֶר הָאֲמוּנָה וְהַבִּיטְחוֹן פְּרָק ז': "חֹלֵי הַנֶּפֶשׁ - הוּא הַמַּעֲשֶׂה הָרַע, וְבִרְאוּתָהּ - הוּא הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב. וְהִיא נִהְיֵת וְשִׂמְחָה בּוּ כְּשִׁדְעָה
 שְׁמַעֲשִׂיָּה מְקוֹבְלִים לְפָנֵי בּוֹרְאָה, כֵּאִילוּ אוֹכֵלֵת וְשׁוֹתָה. וְלִזֶּה נִתְכוּוֹן הַמֵּתַרְגֵּם: "וַיַּחֲזוּ אֶת הַלֵּהִים, וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ - וְהוּוּ חֲדָן בְּקִרְבֵּיָהוֹן
 דְּאִיתְקַבְּלוּ כֵּאִילוּ אֲכִלִין וְשִׁתִּין". וּבְפִסְקֵתָא: "וַיַּחֲזוּ אֶת הַלֵּהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" - שִׁזְנוּ עֵינֵיהֶם מִזֵּי הַשְּׂכִינָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲכִילָה וְדֵאִית,
 שְׁנֹאמְר: "בָּאוּר פְּנֵי מֶלֶךְ - חַיִּים", דְּבַר לְהַפְסֵד (כְּלוּמַר ר"י לֹא הוֹסִיף אוּ חֵלֶק עַל הַדְּעָה הָרֵאשׁוֹנָה, אֵלֵא כִּפֵּל הַדְּבָרִים). וְכַבַּר כְּתַב הַחֲכָם
 ר' עֲזַרְא ז"ל מָה שֵׁשׁ בּוּ דִי. אִף אֲנּוּ נֹאמְר, כִּי הַדְּבַר יְדוּעַ שְׁאִין כּוֹנֵת הַאֲכִילָה וְדֵאִית לְהַפְסִיד דְּבַר הַנֶּאֱכָל, אֵלֵא לְהוֹסִיף לְאוֹכֵל (מְלַרַע
 =לְאָדָם הָאוֹכֵל) עוֹד תַּעֲנוּגִים וְחַיִּים. עַל כֵּן אָמַר "אֲכִילָה וְדֵאִית". וְלֹא חוֹלֵק עִם הָאוֹמֵר "שִׁזְנוּ עֵינֵיהֶם מִזֵּי הַשְּׂכִינָה", אֲבַל הוֹסִיף פִּירוּשׁ עַל
 פִּירוּשׁוֹ, לומר שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְּעַנְגֵת וְשִׂמְחָה בְּמַעֲשִׂיָּה הַמְּקוֹבְלִים לְפָנֵי הַבוֹרָא, כִּהְנֵאֵת הַגּוֹף בְּאֲכִילָה, וְהִיא הַאֲכִילָה הוֹוֵדֵאִית. וְזֶהוּ תַּעֲנוּג הַכְּתוּב:
 "אֵז תַּתְּעַנֵּג עַל ה'...". וְאֵין הַכּוֹנֵה עוֹנֵג הַגּוֹף, אֵלֵא עוֹנֵג הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַחֲכָמָה וְהַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב.

דף מקורות

רמב"ן לפרשת בשלח טז, ו

והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה, וכן דרשו: "אתה מחיה את כולם - מחיה לכולם". ועליו נאמר: "ומתוק האור" - ששיגו בו באור טוב טעם. והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת נזונו מדבר אחד.

ור' ישמעאל תפשו, מפני שקיומם אינו בדבר המתגשם מתולדת האור שהרי קיומם באור העליון עצמו... ואמרו במכילתא: "היום לא תמצאוהו בשדה - רבי אלעזר חסמא אומר: היום אין אתם מוצאים אותו, אבל אתם מוצאים אותו לעולם הבא". וזה יסבול שני פירושים, שנאמר שיהיה בבני העולם הבא מי שלא הגיעה מעלתם ליהנות תמיד מזיו השכינה, ויהיה קיומם בדבר המתגשם מן הזיו ההוא. ויותר נכון שרמז הכתוב לדברי ר' אלעזר בן חסמא במילת היום שבני העולם הבא יהיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון, כמו שאמרו: "אין בו לא אכילה ולא שתיה, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והן נהנין מזיו השכינה". ובני העולם הבא יתקיימו בהנאתן מזיו השכינה, בהידבקם בו בעטרה שבראשם. והעטרה היא המידה הנקראת כן שאמר בה הכתוב: "יהיה ה' - באות לעטרת צבי", ובה נאמר: "בעטרה שעטרה לו אמו". ורמזו על קיום בני העולם הבא, ורמזו על עיקר המן.

הרמב"ן בשער הגמול

ומשה רבינו שנתעלית נפשו ונתייחדה יותר מהם בידיעת בוראו לא הוצרך לדבר ההוא שנתגשם ונתקיים גופו בזיו השכינה ובהשגה העליונית.

כוזרי ג, ה

והנה צום היום הזה עושה את החסיד דומה כמעט למלאכים, שכן עובר עליו היום בענוה ובכניעה, בעמידה ובהשתחויה, בשיבוך ובהודאה. וכל כוחותיו הגופניים צמים מן הצרכים הטבעיים וטרודים בטרדה של מצווה לבד, כאילו לא היה בו טבע בהמי כלל. וכזה יהיה צום החסיד בכל עת אשר יצום: מענה הוא בו את הראיה והשמיעה ואת הלשון ואינו מעסיקו כי אם בדברים המקרבים את האדם אל ה-לוה.

המהר"ל בנתיב התשובה פרק ז

התענית הוא ראוי אל החוטא. כי התענית - הוא קדושה לאדם (=מנתקת אותו מהגשמיות). ולכך כאשר מתענה - הוא מקדש עצמו ומטהר עצמו מן החטא. ואין התענית שיהיה מצער עצמו² כנגד תאוות החטא שנטה אחריו,

² אולם הרבה הסבירו שענין התענית היא מפני שיש חטאים שגם אחרי תשובה צריכים מירוק בייסורים, והתענית במקום ייסורים; וע"פ הסוד כתבו המקובלים תעניות לתקן שמות הקודש שנפגמו מהחטא (עיי' משנת חסידים, מסכת התשובה. ועיי' לדוגמא בדברי המהר"ח"ו (שער הגלגולים, הקמה לח): "אמר לי (האר"י) כי בהיותי קטן, קיללתי פעם אחת את אמי ע"ה, וציווה אותי להתענות ג' ימים רצופים לילה ויום, ולכוון שהם ע"ב שעות, והוא כנגד תרין עיטרין דחו"ג דאו"א, הגנוזים בג' אבות חג"ת, והם ע"ב כנודע, כי שם ע"ב הוא בחג"ת. ולפי שגרמתי לסלק אלו התרין עיטרין מן הבן העליון לכן אכוון להחזירם אליו ע"י אלו הע"ב שעות, שיש בג' תעניות אלו. ואמר לי שאתענה אלו השלושה ימים הנז', שלושה ימים קודם יום שבועות, ואכוון ג"כ בסוד פסוק: "היו נכונים לשלושת ימים", כי אז פסקה זוהמתן של ישראל. ועל ידי התענית הזה יפסק ג"כ ממני זוהמת החומר אשר בי, כדי לקבל כוח ידיעת סודות התורה בליל שבועות עמו. ובליל שבועות למדתי עמו כל אותה הלילה בסודות התורה. ולא ישנתי כלל כל אותה הלילה...". וגם עיקר התענית לגרום לאדם לעצור את ריצת היום יום שלו ולהתעורר לפשפש במעשיו ולשוב בתשובה. אבל המהר"ל מבאר שהתענית היא מדרגה של התקרבות את עולם כל הזכויות שמורות □

דף מקורות

שזה אינו, רק כי התענית בעצמו הוא קדושה לאדם, להיות בלא אכילה ושתייה כמו העליונים, ובזה מתקדש מן החטא.

ולפיכך אותם בני אדם שמתענים, ואוכלים אחר שיוצאים מבית הכנסת בערבית (=לפני שקיעה) - לומר כי צערא בלבד קיבלו עליהם, הרי אין הדבר הזה (נכון וראוי), שאין השם ית' רוצה שיהיה האדם מצער נפשו. רק (הוא רוצה) שישב בתענית ויקרא "קדוש".

ברכות ח

תנא ליה חייא בר רב מדפתי: כתיב: "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב" וכי בתשעה מתעניין? והלא בעשרה מתעניין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי.

ר' צדוק הכהן מלובלין - מחשבות חרוץ את יב

לכן נקרא "ערב" יום הכיפורים שהוא הכנה ליום הכיפורים, כמו "ערב שבת" - הכנה לשבת... ועל כן ביום הכיפורים אין אכילה ושתייה, מעין עולם הבא, דצדיקים יושבים... ונהנין מזיו השכינה... ובערב יום הכיפורים האכילה ושתייה כאילו מתענה, היינו שגם ההנאות דעולם הזה הם שקולים כהנאות דעולם הבא, שכל אכילת מצווה שישראל אוכלים יש בו טעם מן, והוא ממש דוגמת המן שהוא לחם שמלאכי שרת אוכלים³ וגם כן הנאה רוחנית דמעין עולם הבא. דעל כן סידרו חז"ל המאמרים מעניין המן בפרק יום הכיפורים⁴, כי אכילת המן הוא ממש דוגמת התענית דיום הכיפורים שהכוונה בו לזכות על ידי זה לאכילה הרוחנית דעולם הבא, שעל ידי שאין בו אכילה ולא שתייה על ידי זה זוכין להנאה הרוחנית דזיו השכינה, על ידי הריחוק מהנאה הגשמית.

וזו שאמרו דאכילת תשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, כי תענית עשירי היינו אכילה הרוחנית ותענית תשיעי הוא... כדי להכין עצמו על ידי זה לקדושה דיום הכיפורים... שהוא הכניסה להרגשת הבינה שבלב מזיו השכינה דעולם הבא שביום הכיפורים, גם בשעת הכנה שמכין עצמו לקדושה כזו הרי הוא כבר כלי מוכן לזה שיכול לבוא לידי קדושה כזו, וכבר יש הרגשת שמץ מקדושה גם מקודם...

ועל כן הגם שהוא עדיין בהעלם האכילה ושתייה הגופנית דעולם הזה היא מתקדשת בקדושת המן, ועל ידה הוא הכנה לבוא להנאה הרוחנית דיום הכיפורים, וזהו כאילו התענה תשיעי היינו שיש בו הכנה לקדושת היום דיום

המלאכים, שלא אוכלים ולא שותים, והתרחקות מהחומריות ששם דבוק החטא, ומתוך כך מגיעה גם המחילה - כי החטא מתנתק ממנו. ואפשר שכל הטעמים לתענית עולים בקנה אחד.

³ פרי צדיק לדברים, ערב יו"כ את א': "זהו מה שאמרו: "לחם שמלאכי השרת אוכלין" שאמר רבי ישמעאל וכי מלאכי השרת אוכלין לחם וכו' אבל מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והיינו שבאמת המן היה מזון רוחני בבחינת "לכו לחמו בלחמי" רק כשריד לעולם הזה נעשה מזון גשמי. וביום הכיפורים הוא המזונות הרוחני מהמן קודם שנתגשם. ובערב יום הכיפורים האכילה ושתייה הוא בבחינת מן אחר שנתגשם וירד לעולם הזה."

⁴ וכ"כ בפרי צדיק דברים לערב יום הכיפורים את א': "ומטעם זה נסדר ביומא בפרק יום הכיפורים מעניין המן שאין זה בסתם, רק שבכל מקום יש בו שייכות להעניין. כמו שנסדר במסכת שבת בפרק רבי עקיבא - האגדה דמתן תורה, משום דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה, ורבי עקיבא היה שורש תורה שבעל פה כמו שכתב האר"י הקדוש זצ"ל. וכן נסדר האגדה מעניין חורבן בית המקדש - במסכת גיטין בפרק הניזקין, שהיה נראה אז כמו גט כמו שנאמר: "איזה ספר כריתות אמכם" ובאמת אין זה רק כמו ניזקין, כמו שאמרו (בבא קמא ס:): "אני הצתי אש בציון ואני עתיד לבנותה". וכן נסדר בגיטין באגדות פרק מי שאחזו מעניין הסרת שלמה המלך ע"ה ממלכותו שהיה נראה כמו גט וגירושו של שלמה המלך ע"ה... אבל באמת היה כמי שאחזו קורדייקוס. וכן ענין אגדת המן בפרק יום הכיפורים שהמן היה לחם מן השמים."

□ כל הזכויות שמורות

דף מקורות

הכיפורים כהכנת התענית וסיגוף הגוף ונוסף על זה כאילו התענה עשירי גם כן דהיינו שיש בו גם כן הנאה רוחנית כבתענית עשירי, אלא שאז הוא רק כאילו ובדרך הדמיון כי עדיין היא בהעלם, וביום הכיפורים הוא בגילוי ובפועל.

בזכות מה זכו דור המדבר למעלה זו?

רמב"ן דברים ת, ג

"וטעם" אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך" - ... יאמר כי עשה עמכם החסד הגדול הזה אשר אבותיכם הקדושים לא הגיעו אליו, כי אף על פי שהלכו אחריו ככל אשר ציווה אותם: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", לא הגיע מעלתם שיפרנסם בדגן שמים כאשר עשה לך. וכן אמרו במדרש במדבר סיני רבה (א,ב): "בזכות משה הייתם אוכלים המן מה שלא ראו אבותיך הקדושים, שנאמר: "ולא ידעון אבותיך". ופירש כי עשה זה להודיעם כי הוא המחיה האדם בכל אשר יגזור, א"כ שמור מצוותיו - וחיה.

בשלח טז, ו

מעלת דור המדבר שהשיגו לזיו השכינה בים, כמו שאמרו: "ראתה שפחה⁵ על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא", ומאותה שעה נתעלית נפשם להתקיים בתולדותיו שהוא המן.

וכן בשער הגמול

והנה ראינו כי זכי הנפש קיום גופם בדברים הדקים, והזכים מהם בדקים מן הדקים, כי אנשי המן נתקיימו במן הנבלע באברים שהוא מתולדת האור העליון המתגשם ברצון בוראו יתברך, וזכו בדבר משעה שנתעלית נפשם במה שהשיגו בנפלאות הים, כמו שאמרו: ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא.

כוזרי א, קט

ודע כי כל המתקרב אל נביא, תתחדש לו רוחניות בשעת ההתקרבות אליו ושמיעת דבריו ה-לוהיים. אותה שעה הוא נבדל⁶ משאר בני מין האדם בזוך נפשו ובהשתוקקותה אל הדרגות ההן ובדבקותה בענווה ובטהרה. וזאת היתה אצלם הראיה הוודאית והאות הברור והמכריע על הגמול בעולם הבא. כי מהו המבוקש בעולם ההוא? אם לא כי תעשה נפש האדם -לוהית, תיפרד מחושיה, תסתכל בעולם העליון ותהנה מראיית הזיו המלאכי ומשמיעת הדבור ה-לוהי.

⁵ נאמר על "זה - לי ואנוהו". וכן לעת"ל ההשגה היא ה"זה: כמבואר בסוף תענית: "אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר: "ואמר ביום ההוא הנה -להינו זה קווינו לו ויושיענו זה ה' קווינו לו נגילה ונשמחה בישועתו."

⁶ ד,ה: "את כל זה ואת כל הדומה לזה יראה הנביא ברגע אחד, ואז עולות בנפשו היראה והאהבה ומאז שוכנות הן בקרבה לכל ימי חייו והוא מתהלך כל ימיו מתגעגע משתוקק ומבקש כי יראה אליו המראה שנית ושלישית."

דף מקורות

ויקרא פרק טז

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן אַחִיר, וְאֵל יִבְאָה בְּכָל יַעַת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרֶכֶת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶן וְלֹא יָמוּת, כִּי בְעֵגְוֹן אֲרָאָה עַל הַכַּפֹּרֶת. בְּזֹאת יִבְאָה אֶהֱרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ... וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֵשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תִּעֲנֶנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזָרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תְּטַהֲרוּ. שִׁבְתִּי שִׁבְתוֹן הִיא לָכֶם וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם.

מחזור יום הכיפורים

וַיְבָרֶךְ מֶה נִהְדָּר הָיָה כִּהֵן גְּדוֹל בְּצִאתוֹ בְּשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ. כָּאֵהָל הַנִּמְתַּח בְּדַרְי מַעְלָה. מְרָאָה כִּהֵן. כְּבָרְקִים הַיּוֹצֵאִים מִזֵּיו הַחַיִּית. מְרָאָה כִּהֵן. כְּגִדְל גְּדִילִים בְּאַרְבַּע קָצוֹת. מְרָאָה כִּהֵן. כְּדָמוֹת הַקֶּשֶׁת בְּתוֹרָה הָעֵגְוֹן. מְרָאָה כִּהֵן.

משנה מסכת יומא נ, ב

בא לו אצל שער המשתלח וסומך שתי ידיו עליו ומתוודה, וכך היה אומר: אנא השם! עוון, פשעו, חטאו לפניך עמך בית ישראל. אנא בשם! כפר בא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעוון ושפשעו ושחטאו לפניך עמך בית ישראל, ככתוב בתורת משה עבדך לאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

כוזרי ג, יט

הבקשה (ברכת רצה בתפילת עמידה) על הראות השכינה אלינו עין בעין, כאשר נגלתה לנביאים ולחסידיים וליוצאי מצרים - בברכת "ותחזינה ענינו" החותמת במלים: "המחזיר שכינתו לציון". במקום זה, יצייר⁷ החסיד לעצמו את השכינה כאילו יראנה בעיניו וישתחוה לה, כדרך שהשתחוו בני ישראל במדבר בהגלות השכינה לעיניהם, הלא היא כריעת מודים בברכת הודיה.

כוזרי א, פז-פט

והם התקדשו וזימנו עצמם למדרגה אשר בה ימצאו ראויים למעמד הנבואה. גדולה מזאת! לשמוע בדבר ה-לוה אל כולם, פנים בפנים. והדבר בא לאחר שלושה ימים, בהם קדמו להתגלות אותות עצומים, ברקים ורעמים, רעש אדמה ואש שהקיפה את הר סיני ונראתה עוד ארבעים יום על ההר לעיני כל העם, אשר ראה את משה נכנס בתוכה ויוצא מתוכה. והנה שמע העם דיבור -לוהי מפורש בעשרת הדברות...

⁷ הציור בדמיון מוביל למדרגה בפועל, כמבואר שם בסעיף יא: "וכשיציר החסיד לעצמו כל זה בכל תנועותיו, איך לא ייחס את מקורו לבורא אשר בראן בראשונה והעוזרן עזרה מתמדת בהשלמתן? כך יראה עצמו תמיד כאילו השכינה עמו והמלאכים מתחברים אליו. אמנם לפי שעה רק בכוח, אך כשיתחזק בחסידות וימצא במקום הראוי שתשרה בו השכינה - יתחברו אליו המלאכים בפועל ויראם עין בעין, שזוהי מדרגה אחת מתחת למדרגת הנבואה." ועיין שפת אמת חיי שרה תרנ"ב.

דף מקורות 

הדברים שבאו אחר הדיבור ה-לוהי הלא הם הכתב בו חקק ה-לוה את עשרת הדברות האלה בשני לוחות אבנים יקרות ונתנם ביד משה, והעם ראה את הדברים בכתב -לוהי כשם ששמע אותם לפני זה כדיבור -לוהי. והארון אשר עשה להם משה על פי ה-לוה. מסביב לארון זה הקים את המשכן הנודע לתהילה...
אנו אומרים כי הוא ית' ברא את הלוחות וכתב עליהם כתב חרות, כדרך שברא את השמים ואת הכוכבים ברצונו בלבד. כך רצה ה-לוה כי יתגשם העניין ה-לוהי בשיעור שבחר בו ובתכונה שרצה בה, וכך נחרת הכתב בלוחות בצורת עשרת הדברות. ועל דרך זו אנו אומרים כי ה-לוה קרע את הים ועשהו חומות עומדות מימין העם ומשמאלם וביניהן מסילות מסודרות ורחבות ביבשה שטוחה, למען יוכלו ללכת בה בלא טורח ובלא עיכוב. והנה קריעת ים סוף הקמת החומות והתקנת המסילות - יחסו ל-לוה, הפועל כל אלה בלא שיצטרך לכלים ולסיבות אמצעיות - דברים שיש בהם צורך בכל פועל שיפעלו הנבראים. כי עמוד עמדו המים במאמר ה-לוה, וקיבלו צורות ברצונו. ובדרך זו נצטייר האוויר המגיע אל אוזן הנביא בצורת קולות, המורים על העניינים שרצה ה-לוה להשמיעם לנביא ולהמון.